

KÜRESEL ZOO ÇEŞİTLİLİĞİN KORUNMASINDA ÖNEM TAŞIYAN HAYVANAT BAHÇESİ VE AKVARYUM BİRLİKLERİ

Ahmet Selçuk ÖZEN

Dumlupınar Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Biyoloji Bölümü, Evliya Çelebi kampüsü, 43000 Kütahya. aselcuk.ozen@dpu.edu.tr

Geliş Tarihi: 24.02.2015

Kabul Tarihi: 19.03.2015

ÖZET

Ülkeler sahip oldukları zoolojik zenginliklerini tek başlarına korumada ve sürdürebilmeye yeterince başarı gösterememektedirler. Bunun en önemli sebebi pek çok türün aktif taşınmayla ülke sınırlarını tanımadan yayılış göstermesi ve yerel halkların yabancı türleri koruma konusunda farklı bilgi, bilinç ve eylem düzeyine sahip olmalarıdır. Ayrıca, resmi, kaçak, bilinçli veya bilinçsiz yapılan avcılık birçok ülkede hayvan türlerinin can çekişmesine hatta nesillerinin kırılma uğratılarak yok edilmesine sebep olmaktadır. Bu negatif gelişmeler, çözülmesi zor olan problemleri ülke yetkililerinin önüne yığmaktadır. Bu problemler, zaman ilerledikçe daha karmaşık bir yapıya da bürünerek uluslararası bir kimlik kazanmaktadır. Bundan dolayı yetkililer, sınır tanımayan özgür veya tutsak haldeki türlerin ülke düzeyinde nesillerini koruma ve sürdürebilme konusunda kangrene dönüşen problemlerini çözmek için uluslararası birliklerin kapılarını çalmaktadırlar. Bu çalışmada, küresel ölçekteki zoolojik çeşitliliğin korunmasını kendine görev edinen ve kayda değer çabalar sarf eden WAZA, EAZA, AZA, ALPZA ve EARAZA gibi Hayvanat bahçesi ve Akvaryum birlikleri ile ilgili bilgiler paylaşılmış ve önemleri kaydedilmiştir. Ayrıca, Türkiye’de bu birliklere üye olan paydaşların isimleri vurgulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Zooçeşitlilik, Hayvanat bahçesi, Akvaryum, Birlik.*

THE IMPORTANT ZOO AND AQUARIUM ASSOCIATIONS TO PROTECT THE GLOBAL ZOODIVERSITY

ABSTRACT

The countries by themselves are failing to protect and carry on the zoological richness. The most important reasons are the distribution of species actively without getting familiar with the borders of the countries where they are actively transported and the different information, conscious and action levels of the people of new countries about the protection of wild species. Also, official, illegal, conscious or unconscious hunting cause almost eradication of the wild species generations. These negative developments put the unsolvable hard problems now at the desk of governments to solve. These problems are getting harder in complex structure gaining international identity. Therefore, the governments are applying to international associations to solve these cangrenous problems of have-no-border free or caged animal species for protection of their generations at country levels. In this study, the information of the zoologic and aquarium associations to protect global zoologic diversity such as WAZA, EAZA, AZA, ALPZA and EARAZA have been presented and their importance has been recorded. As a result, the name of turkish stakeholders of these global associations are emphasized.

Keywords: *Zoodiversity, The Zoos, Aquariums, Association, Union.*

1.GİRİŞ

İnsan hayvan ilişkilerinin ne zaman başladığı konusunda, elimizde kayda değer bir belge bulunmamaktadır. Ancak, bu ilişkinin insanın yeryüzüne ayak bastığı antropozoik dönemden itibaren başladığı tahmin edilmektedir. Çünkü, beslenme, haberleşme, seyahat etme, giyim, avcılık ve merak gibi duygu ve davranışlarını sergileyebilmesinde, insanın hayvanlardan yararlanması gerektiği kaçınılmaz bir olgudur. Bu sebeple insan, yabancı türleri öncelikle doğada kendine alıştırmış ve sonra tutsak ederek yaşamış olduğu mekanlarda onları evcilleştirmiştir. İnsanın hayvanları tutsak edinme davranışı, kendisinin doğal çevresinden soyutlanması oranında artış göstermiş ve günümüzde en yüksek değere ulaşmıştır. Özellikle son yarım asırda lüks eşya tüketimi ve şatafatlı bir yaşam tarzına yönelen insan, doğanın bileşeni olan hayvanların önüne ödenmesi zor olan faturaların konmasına sebep olmuştur.

Başlangıçta, insanın zorunlu ihtiyaçları için evcilleştirilen hayvan türleri, daha sonraları kralların ve hükümdarların zenginlik ve güçlerinin bir göstergesi olarak “menagerie” denilen “Geleneksel Hayvanat Bahçelerinde” kafesler içerisinde tutsak edilmişlerdir [1]. İnsanların, hayvanlar üzerindeki gücü, zenginlik ve güç gösterimiyle yetinmemiş merak, eğitim ve araştırma biçimine de dönüşerek evrimleşmiştir. Bu evrim sonucu, “Modern Hayvanat Bahçeleri” oluşmuştur [2]. Günümüzde kaçak, resmi, bilinçli veya bilinçsiz yapılan her çeşit avcılık, dünyanın bir çok ülkesinde

hayvan türlerinin nesillerinin can çekişmesine, hatta yok olup gitmelerine sebep olmaktadır. Bu gerçekten hareketle, problemin çözümüne yardımcı olmak düşüncesiyle, Modern Hayvanat Bahçeleri'nin misyonuna bir takım argümanlar da eklenerek, "Çağdaş Hayvanat Bahçeleri ve Biyoparklar" tesis edilmeye başlanmıştır [2].

Son 20 yılda, ulusal ölçekteki tutsak hayvanların statülerindeki eksiklikleri fark eden bazı gönüllü veya resmi karar verici organlar, yeni çatılar altında paydaşlarını toplama çabası içerisinde girmişlerdir. Küresel ölçekte oluşturulan bu çatılardan en önemlisi, farklı isimler altında bulunan, "Hayvanat Bahçeleri ve Akvaryumlar Birliği" dir. Bu birlikler, dünya çapında zoolojik çeşitliliğin korunması için yapılan araştırmalara, eğitime ve koruma planlarına yönelik finansman ve motivasyon bakımından katkılarda bulunmakta ve dünya halklarının uyarılmasında önemli rol oynamaktadır. Bu konu ile ilgili olarak Türkiye'de yapılmış herhangi bir çalışma mevcut değildir.

Bu çalışmanın esas amacı, ulusal ölçekteki Hayvanat Bahçeleri ve Akvaryumların bağlı olduğu uluslararası üst birlikler olan WAZA, EAZA, ALPZA, AZA ve EARAZA ile ilgili bilgiler sunmak ve önemlerini kaydetmektir. Bu çalışmanın diğer amacı, bu birliklere üye olan Türkiye'deki kuruluşların isimlerini kaydetmektir.

2. MATERYAL VE METOT

Bu çalışmada, küresel ölçekte faaliyet gösteren Hayvanat Bahçeleri ve Akvaryum Birlikleri ile bunlara üye olan Türkiye'deki kuruluşlar hakkındaki bilgiler, literatürlerden ve yapılan gözlemlerden elde edilmiştir. Birlikler, sahip oldukları üye ve ziyaretçi sayıları ve küresel ölçekteki yayılış alanlarının genişliği gibi değişkenler göz önüne alınarak büyükten küçüğe doğru sıralanarak kaydedilmiştir. Dar bir coğrafyada veya ulusal ölçekte faaliyet gösteren birlikler ise bu çalışmada ihmal edilmiştir. Her birlik, kuruluş tarihi, amacı ve görevleri gibi özellikleri bakımından belli bir sıra takip edilerek kaydedilmiştir.

3. BULGULAR

3.1. Dünya Hayvanat Bahçeleri ve Akvaryumlar Birliği (WAZA: World Association of Zoos and Aquariums)

Bu birlik, 1935 yılında kurulan Uluslararası Hayvanat Bahçeleri Yönetim Birliğinin (IUDZG), 2000 yılında adını değiştirmesiyle kurulmuştur. Bu değişime sebep olarak küresel düzeyde, ortak ihtiyaç ve konuları ele alarak bilgi edinme ve paylaşma düşüncesi olmuştur. Bununla birlikte IUCN, CITES, MIA ve CMS gibi sözleşmeler de WAZA'nın kuruluşunda rol oynamıştır [3]. Birliğin kar amacı yoktur. WAZA'nın 50 ye yakın ülkede 330 dan fazla üyesi bulunmaktadır. Kapsamındaki, Hayvanat Bahçeleri ve Akvaryumları her yıl 700 milyon kişi ziyaret etmektedir. Yıllık bütçesi yaklaşık 700.000 € dur [4,5]. Bu özellikleriyle, dünyanın en büyük birliği konumunda bulunmaktadır.

WAZA'nın yönetim organizasyonunda, konsey ve komiteler yer almaktadır. Konsey, başkan, başkan yardımcısı ve seçilmiş bir başkan ve diğer yedi üyeden oluşur. Komiteler ise Üyelik ve Mesleki Etik, Aday, Hayvan Refahı, Finans, Nüfus Yönetimi, Dernek, Koruma ve Sürdürülebilirlik ile Akvaryum Komitelerinden oluşmaktadır [6,7]. WAZA'nın üyelik statüleri beşe ayrılmaktadır. Bunlar, birlik üyeliği, bağlı üyelik, dernek (tüzel) üyeliği, canlılık veren kişisel üyeliği ve onursal üyeliktir [8]. WAZA'nın ortaklıkları da bulunmaktadır. Bunlar, CBD, IUCN, CMS, RAMSAR, CITES, IZE, ISIS, AZE, Wild Welfare ve GRASP'dır [9].

WAZA'nın esas amacı, küresel ölçekte yer alan Hayvanat Bahçeleri ve Akvaryumların biyolojik çeşitliliğin korunmasındaki sorumluluklarını tanımlamak, çevre eğitimi, hayvan bakım ve refahı ile küresel korunma gibi konularda onları motive ederek rehberlik faaliyetlerini sunmaktır. Bununla birlikte, Özel Hayvanat Bahçesi ve Akvaryumların kurulmasında gerekli olan şartları tespit etmektir. IUCN'nin kırmızı listesinde bulunan nesli tehlike altındaki türlerle ilgili bilgilerin elde edilmesini ve paylaşımını teşvik etmektedir. Entegre türlerin korunmasını desteklemek, kaynak merkezini ayakta tutmak ve yatay taramaları yürütmek de WAZA'nın amaçları arasındadır.

WAZA, Uluslararası Türler Bilgi Sisteminin (ISIS) üyesi ve Uluslararası Doğa Koruma Birliğinin (IUCN) de kurucu üyesidir. IUCN gibi, CITES, RAMSAR, Göçmen Türler, Biyolojik Çeşitlilik, Yaban Hayatı Refahı, Sıfır Yok Oluş Ortaklığı, Büyük Maymunlar Yaşam Ortaklığı ve Uluslararası Hayvanat Bahçeleri Eğitimcileri Birliği ile uyum sözleşmelerini imzalamıştır. Ayrıca, Birleşmiş Milletler İklimsel Değişiklikler Çerçeve Anlaşması ve CITES de Taraflar Konferansında gözlemci statüsündedir. Uluslararası Havayolu Taşıma Birliği ile Kaybolan ve Yaşayan Hayvanlar Danışma Kurulunda da birer sandalyesi bulunmaktadır. WAZA, IUCN'nin Yaşayan Türler Kurulu, Islah Koruma Uzman Grubu ve Amerikan Hayvanat Bahçeleri Veterinerler Birliğine destek olmaktadır [9].

Bu birlik koruma faaliyetlerini, *Ex-sitü* (Yapay ortamda) ve *In-sitü* (Doğal ortamda) olmak üzere iki şekilde yürütmektedir. *Ex-sitü* koruma stratejisi, Londra Zooloji Derneği ve Uluslararası Türler Bilgi Sistemi'nin işbirliğinde sürdürülmektedir. Bu koruma ile, WAZA'nın himayesi altında bulunan 163 tür ve alt türün yer aldığı Studbook denilen kayıt kitapları güncelliğini koruyabilmektedir. Yine, 1000 den fazla tür ve alt tür, ortak bölge üyeleri düzeyinde koruma ve yetiştirme programları çerçevesinde WAZA'nın vekilliğinde yürütülmektedir [10].

Bölgeler arası düzeyde, dünya türlerinin yönetim planları WAZA'nın himayesinde hazırlanmaktadır. Bunlara ek olarak yine, Ex-sitü koruma kapsamında WAZA, bilimsel araştırmaları destekleme, çevrenin sürdürülebilirliğini motive etme, iklim değişikliklerine karşı mücadele etme ve hayvan refahını teşvik gibi konularda uluslararası kampanyalara katılmaktadır. İn-sitü koruma stratejisinde ise WAZA, insanlık kaygısı ile bireysel olarak türleri korumanın küresel biyoçeşitliliğin korunmasında yeterli olmadığı tezini benimsemektedir. Gezegenimizdeki hayvan türlerinin canlı kalabilmesinde en önemli faktörün el değmemiş ekosistemlerin korunması olduğunu kabul eden WAZA, bu durumun tek şans olduğunu da belirtmektedir. Hayvanat Bahçeleri ve Akvaryumların sayılarının devamlı olarak artış göstermesi, yabani türlerin ve habitatlarının ve dolayısıyla biyoçeşitliliğin korunmasında önemli bir göstere hatta bir meydan okuma biçimi olduğunu öngören WAZA, bunun doğru olduğunu göstermek için de koruma projelerine bakılmasını önermektedir. Yine İn-sitü koruma çerçevesinde WAZA'nın esas amacı, Yabani hayvan türleri ve habitatlarının korunması kapsamında yer alan Hayvanat Bahçeleri ve Akvaryumların sayılarını devamlı olarak arttırmak ve koruma programlarını birincil gönüllü örgütlerin yer aldığı bölgelere götürmektedir [10].

WAZA, her iki yılda bir kez, EAZA ile Hayvanat Bahçesi ve Akvaryum Pazarlama konferansları düzenlemektedir. Her yıl, faaliyet raporu hazırlayarak yayınlamaktadır [11]. Gelirinin çoğunu üye aidatlarından sağlamaktadır. Bürosu, İsviçre'de Geneve gölü üzerinde Gland'da, IUCN'nin Koruma Merkezinde bulunmaktadır.

Avrupa ve Ortadoğuda, WAZA'ya en fazla üye kaydı, Almanya (38 üye) ve Fransa'dan (12 üye) yapılmıştır. Bununla birlikte, İsrail (5 üye) ve Birleşik Arap Emirlikleri (2 üye) sırayı takip etmektedir. Türkiye ve komşu ülkelerden WAZA'ya üye olan herhangi bir kuruluşun adı tespit edilememiştir [12].

3.2. Avrupa Hayvanat Bahçeleri ve Akvaryumlar Birliği (EAZA: European Association of Zoos and Aquaria)

Birlik, 1992 yılında kurulmuştur. 45 ülkeden 351 üyesi bulunmaktadır. Bu üyelerin 284 ü tam, 16 sı geçici, 16 sı aday ve 35 i de ortak üye statüsündedir. 35 ortak üye içerisinde ALPZA, AZA ve ISIS karşılıklı üyeleri oluşturmaktadır. Bununla birlikte, EAZA'nın onursal ve dernek (tüzel) üyelikleri de bulunmaktadır. Bugüne kadar dört onursal (fahri) üye tespit edilmiş olup bunların EAZA'nın başkanlığını yapmış kişilerden seçildiği tespit edilmiştir. Dernek (tüzel) üyeleri ise dünyada hatırı sayılır firmalardan oluşmaktadır [13]. Her yıl EAZA'ya bağlı olan üye kuruluşları, 140 milyon kişi ziyaret etmektedir. 2011 yılı bütçesi, 800.304 € dur [14]. Bu özellikleriyle, dünyada ikinci derece öneme sahip bir birliktir. Kar amacı yoktur.

EAZA'nın yönetim organizasyonu şeması, WAZA'ya benzerlik göstermektedir. Yürütme komitesi ile diğer komitelerden oluşmuştur. Yürütme komitesi (konsey), başkan ve başkan yardımcısı, sekreter, sayman, mevzuat komitesi, üyelik ve etik komitesi, akvaryum komitesi ile Avrupa da nesli tükenen türler programının temsilcilerinden meydana gelmiştir. Yürütme komitesinde temsilcisi olan komitelerin dışında, Uzman, Koruma, Araştırma, Teknik yardım ile Veteriner ve eğitim komiteleri de bulunmaktadır [15].

EAZA'nın esas amacı, küresel biyoçeşitliliğin korunması için bilimsel araştırmalara katkı sağlamak, hayvanlara saygı duymak ve bu amaçla halkın eğitimi için kaliteli bir hizmet sunmak, üye kuruluşlarla iş birliğini kolaylaştırmak ve diğer kuruluşlarla da iş birliğini geliştirmektir. Bununla birlikte, Avrupa Birliği mevzuat hükümlerine uygun olarak ilgili bütün kuruluşlarla ortaklığın pekiştirilmesi, eğitim, araştırma ve korumada halkların uyarılması ve koordinasyonunun sağlanması EAZA'nın diğer amaçlarını oluşturmaktadır [16].

EAZA'da en çok üyesi bulunan ülkeler, WAZA'da olduğu gibi yine Almanya (47 tam üye) ve Fransa (40 tam üye)'dir. Üçüncü sırada ise Çekoslovakya yer almaktadır. Türkiye'de ise 3 kuruluş, EAZA'da tam üye statüsünde yer almaktadır [13].

EAZA'nın çalışma ofisi, Hollanda'nın Amsterdam şehrinde bulunmaktadır. Birliğin yıllık olarak yapılan toplantılarında 600 den fazla delege, 4 gün boyunca sunum ve tartışmalar düzenlemektedir. 2014 yılındaki yıllık toplantı, Macaristan'daki Budapeşte Hayvanat Bahçesinin ev sahipliğinde organize edilmiştir [17]. EAZA, 12 yıl içerisinde 100 den fazla koruma projesine imza atarak 3.8 milyon € luk bir harcama yapmıştır. Ayrıca, 500 milyondan fazla ziyaretçiye biyolojik çeşitliliğin korunması ve önemiyle ilgili, bilgi mesajları sunmuştur [18]. EAZA aynı zamanda bir WAZA üyesidir.

3.3. Hayvanat Bahçesi ve Akvaryumlar Birliği (AZA: Association of Zoos and Aquariums)

Bu birlik, 1924 yılında kurulmuş olup kar amacı yoktur. Daha çok Kuzey Amerika'da faaliyet göstermektedir. 228 akridite olmuş Hayvanat Bahçesi ve Akvaryumlar ile organize olmuştur. Yıllık 175 milyon ziyaretçisi bulunmaktadır [19-21].

AZA'nın esas amacı, küresel ölçekteki bütün yabani hayvan türlerinin korunmasını sağlamaktır. Bununla birlikte, üyelerine hayvan türlerinin korunması ve bakımı, araştırma, koruma, eğitim ve ziyaretçi deneyimlerinin yanı sıra ortaklık vaatlerini sunmaktadır [22].

AZA'nın stratejik öncelikleri, yaban hayatının bakımı, hayvan koleksiyonlarının sürdürülebilirliği, hayvan bakım ve refahı, türlerin ve habitatlarının korunması, eğitim ile üyelerine sağlam bir ekonomik model oluşturmaktadır. Eğitim, konusunda halkın katılımını sağlamak, ekonomide kaynak yaratılması da stratejik öncelikleri arasında yer almaktadır [22].

Birliğin iletişim bürosu, İsviçre'de Colesville'dedir. AZA her ay "Connect" isimli bir dergi yayınlamaktadır. Kendi üyeleri arasında da her yıl fotoğraf yarışmaları, konferanslar ve sunumlar düzenlenmekte ve bunları PDF formatında yine üyeleriyle paylaşmaktadır [23, 24].

AZA, 40 dan fazla takson grubuyla hayvan türlerinin korunması için gerekli olan ihtiyaçları tespit etmektedir. Bu çerçevede, WAZA ve EAZA gibi ex-sitü ve in-sitü tipi koruma programları geliştirip yürütmektedir [25]. AZA, kendisine üye olan Hayvanat Bahçeleri ve Akvaryumları ziyaret edenlerin düşünce ve yorumlarına önem vermekte ve bu konuda bilimsel araştırmalara imza atmaktadır [26]. Birlik, 2013 yılında 97 ülke veya bölgede 2000 den fazla koruma projesine ve eğitimine katılmıştır. Her sene farklı isimlerde kurs, burs ve konferans programlarını yürütmeye devam etmektedir [27].

3.4. Latin Amerika Hayvanat Bahçesi ve Akvaryum Birliği (ALPZA: Association Latinamericana de parques Zoológicos y Acuarios)

Küresel ölçekte, bölgesel birliklerin en önemlilerindedir. ALPZA, 1990 yılında kurulmuş olup kar amacı olmayan bir birliktir. ALPZA'nın esas amacı, biyolojik çeşitliliği korumak, hayvan refahını sağlamak, çevre eğitimini kolaylaştırmak ve üyelerinin gelişimine ve ilerlemesine tam olarak katkı sağlamaktır [28]. ALPZA'nın stratejik hedefleri ise, Latin Amerika'daki Hayvanat Bahçeleri ve Akvaryum popülasyonlarının canlılığını sağlamak, entegre gelişim ortaklığı için stratejiler geliştirmek ve Latin Amerika biyoçeşitliliğinin korunmasında pozitif bir etkiye sahip olmaktadır [29].

ALPZA'nın organizasyonu, önceki birliklere benzerlik göstermekte olup yönetim komitesi ve diğer komitelerden oluşmuştur. Yönetim komitesinde başkan, başkan yardımcısı olmak üzere toplam yedi personel bulunmaktadır. Bununla birlikte, Eğitim, Koruma, Etik ve Akredasyon, Hayvan refahı, Akvaryumlar, Kurumsal güçlendirme ile Ortak türlerin yönetimi gibi komiteler de ALPZA'nın organizasyonu içerisinde yer alır [30]. ALPZA'da, 16 Latin Amerika ülkesinden kurumsal üye kayıtları bulunmaktadır. Bunun yanı sıra, ortak üyeler ve uzman üyeler ve dernek üyeleri de kayıtlıdır. Ortak üyeler, bölge dışından oluşmaktadır [31]. ALPZA'nın 73 aktif üyesi bulunmaktadır. Bunlardan 50 si zoolojik enstitü, 15 i uzman, 5 i ulusal veya bölgesel dernek ve 3 ü de karşılıklı üyedir [32]. Biyoçeşitliliğin korunmasında ex-sitü ve in-sitü koruma metodlarını kullanmaktadır. ALPZA'nın çalışma ofisi, Şili'nin Santiago şehrinde yer almaktadır.

3.5. Hayvanat Bahçesi ve Akvaryumlar Avrasya Bölgesel Birliği (EARAZA: Eurasian Regional Association of Zoos & Aquariums)

EARAZA, 1994 yılında kurulmuş olup 26 üyesi bulunmaktadır. Kar amacı gütmemektedir. Üyeleri arasında, Hayvanat Bahçeleri, Hayvan yetiştirme merkezleri, Hayvanat-botanik bahçeleri ve Ekolojik Merkezler bulunmaktadır. Oka Etat'da, 8 tür ve 117 örnekten oluşan küçük bir koleksiyon ile Moskova'da 1864 yılında açılmış olan Hayvanat bahçesinde, 947 türden ve 5715 örnekten oluşan daha büyük bir koleksiyona sahiptir. Ayrıca, birlik içerisinde Kamçatka Hayvanat bahçesi 0,35 ha ile en küçük, Tallinn Hayvanat bahçesi ise 86,5 ha ile en büyük alana sahip bulunmaktadır. EARAZA'nın himayesinde toplam 1500 omurgalı türü bulunmaktadır [33]. EARAZA'nın çalışma ofisi, Rusya Federasyonunun Moskova şehrinde yer almaktadır. Birliğin esas amacı aşağıdaki ilkelerle çerçevelenmiştir [33].

- 1-Konferans, toplantı ve atölye faaliyetleriyle üye kuruluşların uzmanlık standartlarını geliştirmek,
- 2-Tehdit altındaki veya ender türlerin yeniden kabul ve yetiştirilmesi için ortak yönetim programlarını geliştirmek ve uygulamak,
- 3-EARAZA'nın programlarının yürütülmesini koordine etmek,
- 4-Yetiştirme programlarının tamamlanması için doğal hayattan yabani hayvanların elde edilmesinde veya hayvanların değiştirilmesinde üyelere yardımcı olmak,
- 5-Uluslararası düzeyde, EARAZA'nın çıkarlarını temsil etmek,
- 6-EARAZA'nın kapsamında yer alan uluslararası bütün koruma örgütleriyle, resmi kuruluşlarla ve halk ile iş birliği olmaktadır

4. TARTIŞMA VE SONUÇLAR

Hangi tipi olursa olsun, Hayvanat Bahçeleri ve Akvaryumlar, tasarlanırken öncelikle insan düşünülmemektedir. Buralarda hayvanlar tutsak, insanlar ise özgür ve seyirci konumundadır. Bu durum yüzyıllardır devam etmektedir. Hayvanların kafeslerde tutsak buldukları menagerie'ler, özgür oldukları biyogenetik rezervler ile biyosfer rezervlerine doğru bir evrim gösterse de günümüzde hayvanlar yine de insan müdahalesinden kurtulabilmiş değillerdir. İnsanın müdahil davranışı, ekolojik ilkelere aykırıdır. İnsan yaşadığı doğal ortama adeta küserek, havai fişeklerle aydınlattığı karanlık ve yapay dünyasını genişlettikçe ekosistemdeki paydaşı olan hayvanlarla olan ilişkilerini de daraltmaktadır. Yani günümüz insanı büyüme, gelişme, üreme ve ömür uzunluğunun en üstün değerinde tutulması demek olan biyolojik verimliliğini sergilemesi için hayvanlarla nasıl ekolojik bir dans yapması gerektiğini bilememektedir.

Hayvanat Bahçeleri ve Akvaryumlar statüsü içerisinde bütün hayvan türlerinin biyolojik verimliliklerini sürdürebilmesi, ekolojik ve biyolojik ilkeler bakımından mümkün değildir. Çünkü, her türün territoryumunun minimize ölçüleri, erkek dişi oranı, popülasyonda bulunması gereken en düşük birey sayısı, doğal korunma ve gizlenme ortamları ile beslenme rejimlerinde bulunan elzem besin türleri göz önüne alınır, çoğu hayvanat bahçesinin sınıfta kalacağı aşıkardır. Hayvan hakları bağlamında, Hayvanat bahçelerinin yerini en azından şimdilik "Yaban Hayatı Sergileme Alanlarına" bırakmasının daha akılcı bir yol olduğu ifade edilebilir. Bu statüde, yabanıl türler kendi doğal ortamlarında sergilenirler. Burada, insanlar değil, hayvanlar seyirci konumundadır. Ulaşımının kolay olduğu bölgelerde tesis edilen bu alanlarda, araştırma, eğitim ve merak duyguları tatmin edilebilmektedir. Çağdaş korumacılıkta esas olan, hayvan türlerini doğal yaşam alanlarıyla (habitat) birlikte korumaktır. Ayrıca, bu alanların regreatif değerleri de önem taşımaktadır. Bu korumaya, dinamik korumada denilmektedir. Çağdaş korumacılık anlayışında insan müdahalesine en az yer verilmektedir.

Bununla birlikte, Hayvanat bahçelerinde görülen değişim ve dönüşümler, hayvan hakları açısından sevindiricidir. Buna paralel olarak bu kuruluşlardaki hayvanların, farklı tipte insan müdahalesine maruz kaldığı ve bunlara bir çeki düzen verilmesi gerektiği mantığından hareketle oluşturulan küresel birliklerin kurulması düşüncesi de çok anlamlı görülmelidir. Bu birlikler, en azından kendine üye olan her statüdeki kuruluşlarla organize olmakta ve onların elinde bulunan hayvanların tür ve birey sayılarına ait envanterler ile koruma faaliyetlerinin takibini yapabilmektedirler. Ayrıca, bu birlikler, zoolojik çeşitliliğin korunmasında, üyelerine her çeşit kaynak aktarımı ve motivasyonu konusunda gereken yardımları sağlamaktadır. Böylece, küresel bir hiyerarşik takip ve kontrol programı ile Hayvanat Bahçeleri ve Akvaryumlar içerisinde oluşabilecek hayvan hakları ihlallerinin en aza indirilmesi hedeflenmektedir.

Türkiye'de tutsak ve özgür yabanıl türlerin korunması konusunda geç kalınmışlığın önüne 2004 yılında, 5199 sayılı kanunla çıkmıştır. Evrensel Hayvan Hakları Bildirgesinin 1978 yılında Paris'de ilan edilmesinden 26 yıl sonra, 5199 sayılı "Hayvanları Koruma Kanunu" ve hemen arkasından, 2007 yılında da bu kanuna dayanarak "Hayvanat Bahçelerinin Kuruluşu ile Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik" çıkarılarak yürürlüğe girmiştir. Bu sevindirici bir gelişmedir. Bununla birlikte, Türkiye'nin, Hayvan hakları konusunda dünyanın 25-30 yıl arkasında yürümesi de üzücü bir durum olarak değerlendirilmektedir.

Küresel düzeyde, birinci derecede önemli birlik olan WAZA'ya Uganda'dan bile üye varken, Türkiye'den herhangi bir Hayvanat bahçesi ve Akvaryumun üyelik kaydının bulunmaması manidardır. İkinci derecede önemli birlik olan EAZA'ya, Türkiye'den 3 kuruluşun tam üye kaydının bulunduğu tespit edilmiştir [13]. Bunlar, Faruk Yalçın Hayvanat Bahçesi (Darıca), Bursa Hayvanat Bahçesi ve İzmir Doğal Yaşam Parkıdır. Bunların dışında, diğer birliklere üye olan Türkiye'den herhangi bir kuruluşun adına rastlanılmamıştır. Bu durum manidardır. Almanya'dan 38, İsrail'den 5 kuruluşun WAZA'ya üye olduğu, Türkiye'den ise üye kaydının olmadığı düşünülürse, bu konuda bizim Hayvanat Bahçeleri ve Akvaryumların kat etmesi gereken uzun bir yolun olduğu ortaya çıkmaktadır. Yine de, 5199 sayılı kanun ve ilgili Yönetmelik çerçevesinde, Hayvan Hakları konusunda titiz davranışlar sergileyen Türkiye'deki ilgili kuruluşların küresel ölçekteki zoolojik çeşitliliğin korunmasına olan katkıları kayda değerdir. Günümüzde, Türkiye'de kapatılanlar hariç 24 adet, A veya B grubu ruhsata sahip hayvanat bahçesi tespit edilmiştir [34]. Ruhsatsızlarla birlikte, toplam sayı 30 civarındadır. Bu kuruluşların korumadaki görevlerinin öncelikli olması gerekmektedir. Bundan dolayı kendilerini yenileyerek ve geliştirerek, küresel düzeyde saygınlık kazanmaları öngörülmektedir.

5. KAYNAKLAR

[1] Günergun, F.,2006.Türkiye'de Hayvanat Bahçeleri Tarihine Giriş, I.Ulusal Veteriner Hekimliği Tarihi ve Mesleki Etik Sempozyumu Bildirileri, Prof. Dr. Ferruh Dinçer'in 70. Yaşı anısına, Edit. Abdullah Özen, 185-218.

[2] Özsüle, Z., Hayvanat Bahçelerinin Evrimi ve Doğa Bilimlerindeki Rolü, 1.Ulusal Doğa Tarihi Kongresi, Kırsal Çevre ve Ormancılık Sorunları Araştırma Derneği Yayın No:11,88-106.

[3] www.waza.org/about-waza/history.

- [4] www.waza.org/about-waza/presidents-note.
- [5] www.waza.org/about-waza/finances-and-funding.
- [6] www.waza.org/about-waza/council-and-committees.
- [7] www.waza.org/about-waza/council-and-committees/council.
- [8] www.waza.org/about-waza/member-categories.
- [9] www.waza.org/about-waza/partners.
- [10] www.waza.org/about-waza/conservation.
- [11] www.waza.org/about-waza/marketing-media.
- [12] www.waza.org/zoos-aquariums.
- [13] www.eaza.net/membership.
- [14] www.eaza.net/about/AnnualReport.
- [15] www.eaza.net/about/Organisational.
- [16] www.eaza.net/about/Indroduction.
- [17] www.eaza.net/News/Annualsconferences.
- [18] www.eaza.net/Campaigns.
- [19] www.rexano.org/AzAmythFrame.htm.
- [20] www.aza.org/current-accreditation-list.
- [21] www.aza.org/visitor-demographics.
- [22] www.aza.org/StrategicPlan.
- [23] www.aza.org/azapublications.
- [24] www.aza.org/annualconference.
- [25] www.aza.org/conservation.
- [26] www.aza.org/visitor-and-public-research.
- [27] www.aza.org/Professional-development.
- [28] <http://www.alpza.com/#!zoos--acuarios-350/cuey>.
- [29] www.alpza.com/#!mision-y-vision.
- [30] www.alpza.com/#!comitis.
- [31] www.alpza.com/#!lista-de-miembros-alpza/cips.
- [32] www.cbsg.org/sites/cbsg.org/files/REPORT-213-ALPZA.
- [33] www.zoo.ru/moscow/area_15.htm.
- [34] www.milliparklar.gov.tr/yabanhayati/hayvanlarikorama/r_hayvanat_b.doc